

KONSERVATIV UTOPI?

F.C. SIBBERNS POLITIK I 1840

■ BERTEL NYGAARD

Konservativ utopi – det lyder umiddelbart paradoksalt: Hvordan skulle længselen efter det ikke-eksisterende kunne udtrykkes i en politisk position, der først og fremmest kendetegnes ved forsvaret af det bestående?¹

Fremherskende analyser af konservatismen som politisk ideologi har da også peget på, hvordan konservatismen kendetegnes ved at blive udformet i historisk specifikke situationer gennem opposition mod andre ideologiers forandringsbestræbelser. I en indflydelsesrig bestemmelse fra 1957 af konservatismen som politisk ideologi har Samuel Huntington specificeret dette væsenstræk som noget ikke-utopisk. Konservatismen er ifølge ham en enestående situationelt bestemt ideologi. Nok kan man finde overordnede substantielle fællestræk mellem forskellige eksempler på konservativ politisk ideologi gennem historien, men dette er et meget begrænset program. Konservatismen er blevet udfoldet i forbindelse med konkrete forsvar for de bestående politiske eller sociale institutioner imod trusler om omvæltning eller radikal fornyelse. Dette adskiller ifølge Huntington de konservative standpunkter fra både den *reaktionære* stræben efter at genoprette det forgangne og den *utopiske* politik – socialisme, kommunisme, liberalisme... – der vil forandre samfundet radikalt ud fra forhåndsdefinerede, udfoldede normative visioner.²

Dette udtrykker centrale elementer i opfattelsen af konservatisme, både blandt de konservative selv – hvortil Huntington udtrykkeligt regner sig i artiklen fra 1957 – og i bredere kredse.³ Huntingtons betoning af de historiske kontek-

---

¹ En tidligere udgave af denne artikel blev fremlagt og diskuteret ved seminaret *Utopier mellem æstetik og politik*, Aarhus Universitet 16. september 2011. Forfatteren vil i den forbindelse takke deltagerne og især Karen-Margrethe Simonsen og Christoffer Kølvrå for gode kommentarer. Jørgen Vogelius må takkes for tankestimulerende bemærkninger til en senere version.

² Samuel Huntington: 'Conservatism as an Ideology', *The American Political Science Review* 51(2), 1957, s. 454-73.

³ Politologen Michael Freeden, der har gjort analysen af politiske ideologier til sit speciale, har f.eks. imod Huntingtons analyse udpeget en relativt stabil 'kerne' i konservatismens karakteristiske mønster af begrebsforståelser, hvorved forskellen til andre politiske ideologier fremstår som langt mindre absolut end hos Huntington. Ikke desto mindre ender konklusionerne tæt på Huntingtons. Freeden påpeger således, at konservatismen nok rummer et vist substantielt definatorisk indhold i sin kerne: dels modstand mod den forandring, der

sters afgørende betydning for ideologiens indhold og funktion giver samtidig mulighed for at forbinde elementer af hans specifikke forståelse af konservatismen med mere alment formulerede tilgange til politiske tanker og kulturer i historisk kontekst. Ud fra sådanne bredere tilgange kan det situationsbundne imidlertid ikke *a priori* bestemmes som et absolut særtræk ved konservatismen, men er snarere et valg af undersøgelsesperspektiv, der kan gøres gældende for alle politisk-ideologiske retninger.⁴

Ligeledes kalder udpegningen af det konservative forsvar for det 'bestående' på mere kritiske refleksioner. Forsvaret for 'det bestående' ville nemlig aldrig bare kunne gælde det bestående eller de bestående politiske institutioner i al deres empirisk mangfoldighed, der jo også må rumme meget, som den konservative vil bekæmpe. Tværtimod må forsvaret gælde bestemte *elementer* inden for det empirisk bestående, udvalgt ud fra normative kriterier og fremstillet i idealiserede eller stærkt symboladede *forskydninger* fra deres umiddelbare empiriske indhold i retning af det 'sande' bestående, det beståendes 'væsen' – f.eks. den gamle orden, æren, kulturen, fædrelandet eller harmonien mellem folk og øvrighed. Dette 'sande bestående' sondres fra alle de fænomener, som eksisterer, men som for en konservativ betragtning er fremmedelementer.⁵

Dermed opløses også de skarpe grænser mellem det beståendes *nutid*, den angiveligt 'reaktionære' fortidslængsel og de 'utopiske' fremtidsprojekter. Er ikke det 'sande bestående', der forsvares mod et forfald, allerede i kraft af forfaldstruslen noget delvis forgangent – og forsvaret for det dermed for så vidt allerede 'reaktionært'? Og vil ikke forsvaret for selv det forfaldstruede eller det forgangne under nye omstændigheder indebære nye betoning af endnu ikke eksisterende

---

ikke er 'organisk' eller 'naturlig', dels indordningen af menneskenes forandringsvilje under højere kræfter; men at den samtidig er fundamentalt kendetegnet ved sine funktionelle relationer til andre ideologiers kerneindhold, dvs. udformes som negation af f.eks. liberalismens frihedsbegreb eller socialismens lighedsfordring. Michael Freedon: *Ideologies and Political Theory: A Conceptual Approach*, Oxford: Oxford University Press 2003, s. 317-347.

⁴ I nyere studier af politiske tankers historie er det situationelle som metodisk greb blevet fremhævet mest markant af den såkaldte 'Cambridge-skole' omkring Quentin Skinner, der studerer politiske tanker ud fra pragmatisk funderet talehandlingsteori og bestemmelser af historiske kontekster som specifikke komplekser af sproglige konventioner. Mens en række af især Skinners metodiske greb – ikke mindst analyserne af retoriske omskrivningers funktion – forekommer særdeles nyttige, synes denne skoles kontekstforståelse generelt at være ufrugtbar indsnævret i afgrænsningen af sprog (herunder talehandling og sproglige konventioner) fra bredere sociale handlinger og strukturer, ligesom dens opmærksomhed til stadighed er snævert knyttet til filosofihistoriske kanoniseringer af store tænkere, relateret til samtidige lærde diskurser.

⁵ Jf. hertil også analysen af en konservativ 'mod-utopi', der består netop i det idealiserede bestående i modsætning til det empirisk bestående i al dets heterogenitet, hos Karl Mannheim: *Ideology and Utopia: An Introduction to the Sociology of Knowledge*, New York: Harvest Books u.å. [opr. 1936], s. 229-239; og samme: *Konservatismus: Beitrag zur Soziologie des Wissens*, Frankfurt am Main: Suhrkamp 1984 [1925].

– 'utopiske' – fremtidialternativer til de elementer af det empirisk bestående, der hos den konservative udpeges som falske eller uegentlige?⁶

Disse indledende overvejelser over utopiske implikationer af forsvaret for det bestående skal her danne udgangspunkt for en historisk undersøgelse af det utopiske indhold i en situationsspecifik politisk intervention: en artikelserie fra 1840 af den danske filosofiprofessor F.C. Sibbern (1785-1872), der forsvarede sin samtids enevælde imod en frembrusende liberal oppositions krav om gennemgribende politisk fornyelse.⁷ Heri kan man se en historisk specifik konstruktion og politisk subjektivering af et konservativt forsvar for det bestående og traditionen, udviklet gennem anfægtelse af det liberale hegemoni i den politiske offentlighed og en alternativ konfiguration af de diskursive grundelementer i tidens offentlighed.⁸ Ved at analysere denne teksts utopiske implikationer kan vi dermed kaste lys på både utopiske funktioners komplekse tids- og rumlige rolle, et væsentligt kapitel af moderne politiske offentligheders fremvækst, konservatisme og politisk ideologi i bredere forstand.

Sibbern var en markant skikkelse i sin samtids danske offentlighed, men kendes i dag kun af de færreste. Betragtet som konservativ skribent udviser han allerede særtræk ved i sine ældre år at have udgivet et enormt, aldrig fuldendt utopisk værk *Meddelelser af Indholdet af et Skrivt fra Aar 2135* (1858-72), der skildrer en kommunistisk ideal fremtid hinsides den katastrofe, som det 19. århundredes samfund ifølge forfatteren var på vej imod.⁹ Dette alderdomsværk markerede tilsyneladende et brud med forfatterens tidligere forsvar for det bestående imod

⁶ Jf. Fredric Jamesons Ernst Bloch-inspirerede hypotese om en tæt, gensidig afhængighed mellem det utopiske og det ideologiske, især i Jameson: *The Political Unconscious*, London & New York: Routledge 2010 [1981], s. 271-90; samme: 'Reification and Utopia in Mass Culture', *Social Text*, 1, 1979, s. 130-48; samme: *Archaeologies of the Future: The Desire Called Utopia and other Science Fictions*, London: Verso 2005.

⁷ *Adresseavisen*, 28. august til 17. december 1840. Serien blev bragt uden titel, men med numre i romertal, som i det følgende bruges til referencer i parenteser. Sibberns tænkning, herunder hans politiske tænkning, fremstilles grundigst i J. Himmelstrup: *Sibbern. En Monografi*, København: Schultz 1934, s. 184ff, og Poul Kallmoes: *Frederik Christian Sibbern. Træk af en dansk Filosofis Liv og Tænkning*, København: Munksgaard 1946, s. 120ff, der dog begge fokuserer på det generelt filosofiske frem for det situations- og kontekstbundne. Elementer til en mere kontekstorienteret forståelse findes i Otto Borchsenius: *Fra Fyrreterne*, bd. 1, København: C.A. Reitzel & Otto B. Wrøblewsky 1878, s. 309-371, og Erik Schrøder: *Frederik Christian Sibbern 1785-1872. Politisk filosof og filosofisk politiker. Et studie i borgerlig bevidsthedsdannelse* (upubl. speciale, Københavns Universitet, 1977). Begge disse har været nyttige i min undersøgelse, som dog adskiller sig fra de ældre studier ved både sit specifikke empiriske fokus og sine utopi- og ideologiovervejende teoretiske rammer.

⁸ Forståelsen af politisk subjektivering er her inspireret af Jacques Rancière: *Disagreement: Politics and Philosophy*, Minneapolis: University of Minnesota Press 1999.

⁹ F.C. Sibbern: *Meddelelser af Indholdet af et Skrivt fra Aar 2135*, 3 bd., København: C.A. Reitzel 1858-72. Korte oversigter over denne vision findes i F.J. Billeskov Jansen: *Grundtvig og Kirkegaard. Med ni andre åndshistoriske essays*, København: C.A. Reitzel 1996; Himmelstrup *Sibbern*, s. 186ff.

utopiske projekter. Denne artikel vil imidlertid argumentere for, at allerede Sibberns politiske intervention i 1840 rummede et væld af det, utopitænkeren Ernst Bloch udpegede som *utopiske funktioner* – elementer af længsel i det mangelfyldte nu og den handling, manglen tilskynder til, hen mod det endnu ikke eksisterende.¹⁰ Disse utopiske funktioner i Sibberns tekst er til dels udtrykkeligt formuleret, men findes først og fremmest som implikationer i tekstens bestemmelser af det bestående og i dens politiske performativitet, der tager afsæt i forestillinger om det *sande* bestående som endnu ikke realiseret *mulighed* – forestillinger, der her fremstår som sammensatte og åbne for en række videre udviklinger, snarere end som én færdigstet, lukket arkitekttegningsutopi.

Efter et kort rids over den historiske baggrund for Sibberns artikelserie fra 1840 skal her først ses på tekstens udtrykkeligt antiutopiske position, derefter på elementer i teksten, der enten eksplicit eller implicit rummer utopiske funktioner.

KONSERVATIV POLITISK SUBJEKTIVERING

Den frembrydende liberale opposition i årene omkring 1840 havde sin hovedstyrke i den dannede, urbane ungdom. Dens fremmeste talsmænd tilhørte selv denne gruppe: Orla Lehmann fyldte 30 dette år, D.G. Monrad var et år yngre, og de fleste af deres nærmeste allierede var endnu i 20'erne. F.C. Sibbern hørte derimod til de mere etablerede i den dannede kreds.¹¹ Han fyldte 55 år i 1840 og havde da allerede virket som professor i lidt over halvdelen af sit liv. Længe havde han været en særdeles produktiv og alsidig skribent. Hans ubetitlede tekst fra 1840, som skal stå i centrum her, blev bragt som føljeton over 26 numre af *Adresseavisen* fra den 28. august til den 17. december. Teksten var en for forfatteren karakteristisk vildtvoksende, ofte særdeles snakkesalig, blanding af aktuelle debatsspørgsmål og politiske principerklæringer. Alligevel markerede den afgørende nye former for programmatisk gennemtænkt, kæmpende konservativ enevoldsvenlighed i tidens politiske offentlighed. Den kan i tilbageblik hævdes at have indeholdt nogle af de centrale genreelementer, man senere har forbundet med det politiske manifest: foreningen af det principielle med det aktuelle i en tekst, der på én og samme tid kundgør og udøver en ny form for politisk subjektivitet.¹² Det samlede, erklærede formål med teksten var at levere et kvalificeret forsvar for "det rene Monar-

¹⁰ Ernst Bloch: *Das Prinzip Hoffnung*, Frankfurt am Main: Suhrkamp 1959.

¹¹ Jf. til forholdet mellem akademisk dannelse og politik på denne tid Povl Bagge: 'Akademikerne i dansk politik i det 19. århundrede. Nogle synspunkter', *Historisk Tidsskrift*. 12, rk. 4, nr. 3, 1969-70, s. 423-474.

¹² Jf. om manifestgenren i Martin Puchner: *Poetry of the Revolution: Marx, Manifestos, and the Avantgardes*, Princeton: Princeton University Press 2006; Janet Lyon: *Manifestoes: Provocations of the Modern*, Ithaca: Cornell University Press 1999; Bertel Nygaard: *Guldalderens moderne politik. Om krisediagnose, utopi og handling hos Johan Ludvig Heiberg*, Århus: Aarhus Universitetsforlag 2011, s. 29-90.

chie" (XIII) – dvs. det bestående, enevældige monarki – imod den liberale oppositions kamp for at erstatte denne styreform med et konstitutionelt monarki baseret på en lovgivende og skatteudskrivende repræsentativ forsamling.

Disse liberale bestræbelser havde ulmet i årtier, men var blevet intensiveret siden den franske julirevolution i 1830 og indførelsen af rådgivende, provinsbaserede stænderforsamlinger i den danske helstat året efter. Da den gamle kong Frederik den Sjette døde i 1839, og Christian den Ottende blev indsat i hans sted, vakte det fornyet håb hos de liberale: Deres fremtidsmål syntes inden for rækkevidde. 25 år tidligere, i 1814, havde den samme Christian stillet sig i spidsen for det norske folks kamp for selvstændighed og Eidsvollforfatningens konstitutionelt-monarkiske orden, da Norge var blevet adskilt fra det danske monarki og senere samme år lagt ind under svensk overherredømme. Nu nærrede de liberale store forhåbninger til den nye konges liberale sindelag. Christian den Ottende var ganske vist hurtig til at afvise de liberale reformkrav. Eidsvollforfatningen havde skyldtes helt særlige omstændigheder, understregede han. Men de liberale håb lod sig ikke kue så let. Liberale kræfter bombarderede offentlighed og myndigheder med indlæg, artikler, flyveblade, pamfletter, adresser, aviser og tidsskrifter, der alle argumenterede for grundlæggende forfatningsreform her og nu.¹³

Den bestående ordens tilhængere havde indtil da ikke gjort meget væsen af sig i 1830'ernes gryende politiske offentlighed.¹⁴ Nok havde en marginaliseret skikkelse som N.F.S. Grundtvig ved adskillige lejligheder siden julirevolutionen rettet frontale angreb mod den liberale reformiver. Han var sig dog fuldt ud bevidst, at han var i modvind i den offentlige mening.¹⁵ Enkelte spredte røster rejste sig også i disse år mod de liberale tankers fremvækst, men uden nogen markant, samlet effekt. Den første mere varige, sammenhængende kritik af den liberale opposition trådte frem fra midten af 1830'erne i en kreds af skribenter omkring

¹³ Søren Juelstorp: 'Den store forfatningsdebat 1841-42', *Historie*, 1, 1995, s. 59-80; Bertel Nygaard: 'D.G. Monrads liberale manifest fra 1839', *K&K*, 107, 2009, s. 92-116; Steen Bo Frandsen: *Opdagelsen af Jylland. Den regionale dimension i Danmarkshistorien 1814-64*, Århus: Aarhus Universitetsforlag 1996, s. 44ff. Til overblik over periodens danske politiske historie og dens bevægelser er Hans Jensen: *De danske Stænderforsamlingers Historie, 1830-1848*, 2 bd., København: J.H. Schultz 1931-34, og Niels Neergaard: *Under Junigrundloven*, bd. 1, København: Gyldendal, 1892, fortsat de vigtigste værker, men også især de nyere udgaver af Gyldendals og Politikens både respektive og fælles flerbindsdanmarkshistorier er værdifulde, ikke mindst ved at sammenfatte resultater af senere forskning.

¹⁴ Jf. oversigterne i Borchsenius: *Fra Fyrreterne*, bd. 1, s. 246-301, og Claus Friisberg: *Ideen om et frit Danmark*, Varde: Vestjysk kulturforlag 2003, s. 203-214.

¹⁵ N.F.S. Grundtvig: *Politiske Betragtninger med Blik paa Danmark og Holsteen*, København: Wahl 1831; samme: *Det danske Fiir-Kløver eller Danskheder partisk betragtet*, København: Wahl 1836. Grundtvig forstod sig selv som en marginaliseret oppositionel stemme imod tidens forandringsrus – jf. f.eks. brevvekslingen i Svend Grundtvig (red.): *Grundtvig og Ingemann. Brevveksling 1821-1859*, København: Samfundet til den danske Litteraturs Fremme 1882, s. 106, 109f; Georg Christensen og Stener Grundtvig (red.): *Breve til og fra Grundtvig. II. (1821-1872)* København: Gyldendalske Boghandel 1926, s. 185f.

Johan Ludvig Heibergs blad *Kjøbenhavns flyvende Post* – heriblandt Heiberg selv, Peder Hjort og Søren Kierkegaard, senere også Henrik Hertz. Men deres standpunkter var komplekse. Skribenterne omkring Heiberg gjorde meget ud af ikke at tage ukritisk parti for nogen eller noget, heller ikke den bestående enevældes institutioner. Deres kritik var ofte lige så meget rettet mod den moderne politiske offentlighed og dens former, herunder konservative partistandpunkter, som mod de liberale. Deres politiske subjektivisering var sammensat.¹⁶

Med den fornyede liberale offensiv følte flere af det beståendes tilhængere imidlertid et påtrængende behov for at hæve stemmen til støtte for enevælden. Professor Sibbern var én af de mest fremtrædende og agtede blandt dem. Med hans artikelserie fik forsvaret for enevælden og dens stærke forankring i nationale traditioner et tydeligt politisk, programmatisk og engageret udtryk, men samtidig en lærd, dannet form, der gjorde den uafviselig i tidens borgerlige offentlighed.¹⁷

Sibbern brugte ganske vist ikke selve betegnelsen 'konservativ' i denne sammenhæng. Dels ville dette have klinget af netop de "Partiehensyn" (XXV, jf. VIII), den partiånd og ensidighed, som han og andre liberalismekritikere selv klandrede de liberale for at fremme i strid med tidens overgribende tanker om 'organisk' udvikling.¹⁸ Dels var selve begrebet 'konservativ' som politisk-ideologisk eller partimæssig selvbetegnelse endnu ikke konventionelt i 1840. Først og fremmest blev 'konservativ' brugt som fjendebetegnelse i 1830'ernes liberale presse, side om side med hyppigere valgte termer som 'servil', 'ultraroyalist' (eller blot 'ultra', med reference til fransk politisk liv) eller 'tory' (med reference til det engelske). Ved opslag i datidens fremmedordbøger kan man spore disse andre betegnelser indtog i det danske sprog fra omkring 1820, dvs. ret kort tid efter deres etablering udenlands, mens 'konservativ' som politisk standpunktsbetegnelse først dukker op i sådanne værker noget senere.¹⁹ Positive identifikationer med det konserva-

¹⁶ Nygaard: *Guldalderens*; Bertel Nygaard: 'Fremmedgørende politik: Henrik Hertz og kritikken af 1830'ernes politisering', *Fortid og Nutid*, 3, 2009, s. 163-88.

¹⁷ Sammen med bl.a. Søren Kierkegaard og Henrik Hertz er Sibberns skrifter fra denne tid da også senere blevet indlemmet som led i det senere konservative partis genealogi, jf. Alfred Bindselev: *Konservatismens Historie i Danmark*, bd. 1, Odense: Kulturhistorisk Forlag 1936, s. 30f.

¹⁸ Jf. Aage Henriksen m.fl.: *Ideologihistorie I: Organismetænkningen i dansk litteratur 1770-1870*, København: Tabula/Fremad 1975.

¹⁹ Jf. Carl Friedrich Primon: *Lexicon over alle fremmede Ord og Udtryk, der jevnlig forekomme i det danske Sprog*, København: A. & S. Soldins Forlag 1820 (2. udgave), s. 384; Jacob Baden: *Almeennyttig alphabetisk Ordbog over de i danske Skrifter og i Omgangssproget meest brugelige, af fremmede Sprog laante, Ord, Talemaader og Konstudtryk samt de til den græske, romerske og nordiske Mythologie henhørende vigtigste Personer og Gienstande med hosføiet kortfattet Forklaring*, København: Carl Frid. Schubart 1824 (2. udgave), s. 411; J.N. Høst: *Fuldstændig Fremmedordbog eller Lexicon over alle i vort Sprog brugelige fremmede Ord*, København: A.F. Høst 1837, s. 427; samt den positivt ladede definition af ordet 'konservativ' hos Christian Molbech i hans *Dansk Ordbog indeholdende det danske Sprogs Stammeord, tiligemed afledede og sammensatte Ord efter den nuværende Sprogbrug forklarede i deres for-*

tive som partibetegnelse begyndte først så småt at blive udbredt på europæisk plan i løbet af 1830'erne.²⁰ Derimod var det almindelig anerkendt, at det konservative havde værdi som *element* inden for det offentlige liv og i den enkelte engagerede borgers 'almenånd' som værn mod den rene destruktion, som blev forbundet med anarki og revolution. Selv den liberale oppositions bannerførere medgav villigt behovet for et sådant konservativt element, så længe det ikke kom i konflikt med fornuftens fordringer til fremskridt i samfundslivet.²¹ Også det liberale reformparti anstrengte sig for at fremstå som det sandt organiske.

I overensstemmelse med sådanne sproglige konventioner karakteriserede Sibbern i 1840 sin egen stilling som "Juste Milieu" (VI), dvs. som tilhænger af den moderate, rette mellemvej mellem to barbariske ekstremer til højre og venstre – men dog med en klar afgrænsning mod de frembrusende liberale til venstre side. To år før havde han endda lagt udtrykkeligt afstand til både den "revolutionære Stræben" og den rent bevarende, eller ligefrem "retarderende", "conservative Tendents", som han her syntes at ville forbinde med ønsket om en større magtcentralisering. I stedet betegnede han i denne kontekst sin egen position som "præservativ": en "avancerende Stræben"; "den reformativ Stræben, som væsentlig fordrer, at man holder sig i god Harmonie med Regjeringen og med Landets konservativt sindede Mænd".²² Ligeledes i overensstemmelse med datidens kutymer for offentlig debat i Danmark bekendte Sibbern sig da også til oplysning og offentlighed. Han havde hilst provinsialstænderforsamlingernes oprettelse velkommen fra begyndelsen, opfordret til offentlighed i forhandlingerne og beklaget, at forsamlingernes kundgørelse ikke medførte større debat, end tilfældet var.²³ I 1835 var han med i den komité af lærde københavnske koryfæer, der stod bag trykkefrihedsadressen med dens – ganske vist karakteristisk underdanigt formulerede – imødegåelse af Frederik den Sjettes 'Vi alene vide'-politik over for den liberale presse. Derfor kunne man endnu et stykke op i 1830'erne betragte Sibbern som liberalsindet – ikke i den forstand, at han kunne regnes til et liberalt

---

skielle Betydninger, og ved Talemaader og Exempler oplyste, København: Gyldendalske Boghandel 1859, sp. 307.

²⁰ Rudolf Vierhaus: 'Konservativ. Konservatismus', Otto Brunner m.fl. (red.): *Geschichtliche Grundbegriffe*, 8 bd., Stuttgart: Ernst Klett 1974-1997, bd. 3, s. 538f.

²¹ Jf. f.eks. den liberale efterlysning af et 'fornuftig konservativt' standpunkt i Johannes Hage [anonym]: 'Om Flyvepostens Polemik', *Fædrelandet* 4. marts 1836; karakteristikken af den liberale opposition som "conservativ i Ordets ædlere Betydning" i 'Renegaten. Et dramatisk Digt af B.S. Ingemann', *Kjøbenhavnsposten* 3. og 6. december 1838; samt de positivt ladede betoning af konservative elementer i Niels Clemmensen: 'Fra Junigrundlov til revideret Junigrundlov 1849-1866', *Den jyske historiker*, 83-84, 1999, s. 185-188.

²² F.C. Sibbern: *Om de danske Stænderforsamlingers Forening og i Anledning af Debatterne om samme*, København: C.A. Retizel 1838, s. 14f.

²³ F.C. Sibbern: *Bemærkninger ved den kongelige Anordning angaaende Provindsialstænders Inførelse i Danmark med nogle almindelige Forerindringer, Undersøgelse og Forslag betræffende det endnu Ubestemte samt et Tillæg om Trykkefrihedstilstanden hos os*, København: Den gyldendalske Boghandels Forlag 1832.

'parti' eller den liberale opposition, men snarere i den ældre, bredere betydning af ordet 'liberal': gavmild, storsindet, frisindet, frihedsvenlig.²⁴

Men hans støtte til offentligheden som sfære og princip fulgtes ikke af sympati for de fremvoksende liberale fordringer om en lovgivende nationalforsamling eller om de folkevalgte organers kontrol med skatterne. Tværtimod forblev han tilhænger af den oplyste, opinionsvenlige enevælde som det rette grundlag for den fremtidige udvikling – det ideal, den norske historiker Jens Arup Seip senere kategoriserede som den opinionsstyrede enevælde.²⁵ Og han skelnede skarpt mellem det sande politiske engagement for statens vel og den politiske "Blussen og Forhastelse" hos de unge liberale, som kun kunne skade det offentlige liv.²⁶ Derfor måtte han også – til trods for sine egne forbehold for betegnelsen 'konservativ' – videreudvikle sin position til en *konservativ* modstander af liberale fornyelseskrav, så snart disse liberale begyndte at anfægte monarkens politiske magt. Det var da heller ikke tilfældigt, at Sibbern i den bredere politiske debat i begyndelsen af 1840'erne – herunder den temmelig omfattende polemik, som artikelserien vakte i sin samtid – ofte blev karakteriseret udtrykkeligt som den væsentligste konservative røst i offentligheden.²⁷ For så vidt kan man allerede her se noget af det, Huntington udpeger som karakteristisk for konservativ politik: dens fremtræden til forsvar for bestående institutioner i situationer, hvor de er under angreb fra fornyende kræfter.

ANTIUTOPISE OG UTOPISE FUNKTIONER

Ved sit principielt konservative forsvar for den bestående styreform fremstår Sibberns artikelserie tydeligt som en antiutopisk tekst, dvs. som en afvisning af uto-

²⁴ I ordbøger kan man registrere en gradvis forskydning i 1800-tallet fra den ældre betydning til den nyere, partipolitiske – over en mellempæriode, hvor de to betydninger fandtes side om side: Primon: *Lexicon* (1. udgave, 1807) rummer således kun den ældre betydning, der ligeledes noteres i Otto Kalkar: *Ordbog til det ældre danske Sprog*, 6 bd., København: Akademisk Forlag 1881-1976, her bd. 2, s. 785; Aage Hansen: *Holberg-ordbog. Ordbog over Ludvig Holbergs sprog*, 5 bd., København: Det Danske Sprog- og Litteraturselskab 1981-88, her bd. 3, s. 638f. I Primon *Lexicon* (3. udg., 1827), s. 274, og J.N. Høst: *Fremmedordbog for Hvermand*, København: A.F. Høst 1850, s. 182, anføres begge betydninger – den nye, partipolitiske i begyndelsen udelukkende om udenlandske forhold.

²⁵ Jens Arup Seip: 'Teorien om det opinionsstyrte enevælde', *Historisk Tidsskrift* (norsk), 38, 1958, s. 397-463.

²⁶ F.C. Sibbern til Zeuthen, 10. juni 1840, C.L.N. Mynster: *Breve til og fra F. C. Sibbern*, bd. 2, København: Gyldendalske Boghandel 1866, s. 196. Jf. også Kallmoes: *Sibbern*, s. 134.

²⁷ Af den omfattende polemik, som Sibberns artikelserie vakte, kan man fremhæve 'Maee vi ikke skamme os?', *Fædrelandet* 15. september 1840; 'Til Professor Sibbern', *Fædrelandet* 29. september 1840; *Fædrelandet* 29. oktober 1840; 'Hr. Professor Sibbern eller den politiske Fanatismes Reaction', *Kjøbenhavnsposten* 9. oktober & 5. november 1840; Johan Ludvig Heiberg: 'En Bemærkning', *Fædrelandet* 6. november 1840; Sibbern: 'Svar paa en Artikel i "Fædrelandet"', *Søndagen. Et Følgeblad til Dagen* nr. 44 & 45, 1840. Nært knyttet til denne debat var også andre temmelig omfattende meningsudvekslinger, f.eks. Sibbern: 'Angaaende Souverainitetens Indførelse i Danmark 1660 og 1661', *Søndagen*, nr. 7, 1840; samme: 'Angaaende Magister Monrads flyvende politiske Blade Nr. 1', *Søndagen* nr. 9 & 10, 1840.

pisk tænkning som sådan, i dette tilfælde vendt imod de liberales utopiske politik.²⁸ De liberale ønsker om umiddelbar overgang til et konstitutionelt monarki udtrykte ifølge ham en stræben efter at "foregribe Tiden" og "foregribe Herren" (VIII, XVIII), dvs. at fremskynde historiens gang ved at påtage sig en guddommeligt magtfuld, radikalt fornyende rolle. Ligeledes rummede den liberale forfatningspolitik en stræben efter at lade danskerne overtage fremmede landes politiske principper, som var fremmede for danske traditioner (XI). Både i tid og rum bestod den liberale politik altså i en fremmedgørelse fra det eksisterende – en opfattelse, der havde paralleller hos både den moderne konservatismes grundlæggelsestekst, Edmund Burkes *Reflections on the Revolution in France* (1790), og de allerede nævnte danske foregangsmænd for konservative standpunkter i 1830'erne.

Resultatet af den liberale stræben ville ikke blive det 'folkets' herredømme, som de liberale gjorde krav på at repræsentere. Også i denne forstand var de liberales ønsker skadeligt utopiske: de drømte ikke alene om noget ikke-eksisterende, men også om noget umuligt. Det virkelige resultat af de liberales ønsker om en lovgivende og skatteudskrivende folkerepræsentation ville blive bestandig strid. Den skattebevillingsret, som liberale kræfter foreslog, ville føre til "en Bestræbelse hos enhver Stand eller Classe til at faae Skattebyrden saa meget mueligt væltet fra sig over paa den anden", en "evindelig Strid og Krig imellem Landets Indvaanere om, hvor meget eller Lidet hver Part skal erlægge": hovedstad mod provins, landboer mod byboer. Heller ikke lovgivningsretten under konstitutionelle monarkier kunne virkelig ligge i folkets hænder. Det så man i konstitutionelt-monarkiske stater som Frankrig, England og Norge: "I de constitutionelle Stater er Enevælden i enhver Sag hos *Pluraliteten*, ikke af Statsborgerne, nei af det lille Antal Mænd, som sidde i Repræsentantforsamlingen. Den kan nu vexle. Man faaer altsaa et Kongedømme, som *gaaer paa Omgang*. Men deri er dog hverken Støtte eller Styrke" (I).

I stedet for at ønske sig til ikke-eksisterende fremtider og fremmede politiske rum burde man holde sig til de virkelig eksisterende, hjemlige traditioner. Man måtte "oppebie Tidens Fylde" (VIII) og kun fordre den videre udvikling, som ville kunne ske "indefra", ved en "rolig Fremgang" og i "*bedste Harmonie* med Landets Konge". Kun derved ville en "sand organisk Udvikling" kunne finde sted (XIII, VIII). Den rene monark fungerede som en "over alle Parterne staaende upartisk *Overdommer*, hvis eget vel kræver, at han maa sørge ligelig for Alle" (I).

Ved siden af denne antiutopiske kritik af den liberale opposition rummede teksten dog selv en stræben hen imod noget endnu ikke eksisterende, dvs. utopiske funktioner, både eksplicit, gennem signifikante implikationer af forskydninger i bestemmelserne af det bestående og i kraft af tekstens egen rolle som politisk handling.

---

²⁸ Jf. Fredric Jamesons bestemmelse af det antiutopiske som kendetegnet ved "a central passion to denounce and to warn against Utopian programs in the political realm". *Archaeologies of the Future*, s. 199.

HOVEDFORBEDRING

Alt imens Sibbern afviste de liberale reformplaner som alt for radikale og absolutte, talte han som nævnt for en anden, mere 'organisk' udvikling uden skarpe brud. Dette virkede på nogle måder som et moderat modstykke til de liberale forandringsønsker. Men ser man nærmere på de resultater, Sibbern ventede af en sådan udvikling, var det slet ikke så beskedne ændringer endda. Han talte om en nødvendig "Hovedforbedring" hen mod en tilstand, hvor der ikke længere ville være behov for kongelovens ophævelse – altså for en formel, juridisk ophævelse af enevældens grundlag (XIII). De sunde principper i det bestående måtte altså forankres så solidt, at de ikke behøvede noget formelt juridisk grundlag. Og det krævede forandring. En hjørnesten i denne udvikling udpegede Sibbern i den videre udfoldelse af den frie debat om offentlige spørgsmål (XXIIb).

Med andre ord fordrede han en udvikling, der med udgangspunkt i den sene enevældes officielle anerkendelse af den offentlige mening ville kunne føre frem til en stadigt stærkere integration af folket under en central stat, der stillede sig interesseløst over for de forskellige standsinteresser og derfor kunne regere til det fælles bedste.²⁹ Denne opfattelse adskilte sig ikke blot fra de liberales ved at tage udgangspunkt i enevældens allerede eksisterende institutioner, men også ved at insistere på at betragte folket som et 'organisk' hele, sammensat af flere sociale stænder og regionale særstillinger inden for riget, snarere end som en enhed af borgere, der i de liberales model ville skulle repræsenteres af de dannede og de besiddende. Derfor støttede han også de eksisterende repræsentationer af folket efter stand.

For Sibbern var det dog samtidig væsentligt, at de folkerepræsenterende organers rette rolle ikke lå i den politiske afgørelse, men derimod i styrkelsen af monarkens politiske kraft i åndelig og moralsk henseende: Stænderforsamlingerne "skulle i Sandhed vække og fremskynde Kraften paa de høiere Steder, og ei tjene til, at den skal fortære sig i lidet frugtbare Kampe og Stridigheder, og især skulle de ikke gjøre den Kraft, som de skulle reise og holde kraftigt i Live, *uselvstændig*." (XVII) Folket skulle således ikke selv indlemmes i de politiske afgørelser, fordi dette kun ville føre til strid, men tværtimod virke til at give det 'rene' monarkis politiske beslutninger et mere nuanceret og solidt grundlag.³⁰

Fordringen om en hovedforbedring på de bestående institutioners grundlag var for Sibbern at se langt fra noget 'reaktionært' forsvar for det gamle og overleverede. Nok var det en central vrangforestilling i den liberalt dominerede offentlige mening, at "den Unge skal dominere over den Gamle" (XXIIb) – at altså det nye skulle feje det gamle og traditionelle bort. Men samtidens liberale vrangforestil-

²⁹ Sibberns kombination af en (idealiseret) stærk regering og en levende offentlighed som et mere stofligt og konkret forankret alternativ til juridiske forfatningsændringer havde pendanter hos andre af tidens markante, heterodokse stemmer, ikke mindst N.F.S. Grundtvig (jf. *Politiske Betragtninger* fra 1831 og tidsskriftet *Danskeren* i 1848) og Meir Goldschmidt (tidsskriftet *Nord og Syd* 1848-49).

³⁰ Jf. også Sibbern: *Meddelelser*, bd. 2, s. 673f.

linger om grundforandring var i sig selv forældede. De var et "Opkog" af noget, man allerede havde set realiseret med skrækkelige følger i fremmede lande (XI). Sibbern fremstillede sit eget 'organiske' standpunkt som mere avanceret og tidsvarende end de liberales politik, der havde rødder i 1700-tallets statstanker:

[De liberale konstitutionsønsker] høre dog kun til den gamle Suurdeig fra Montesquieus Tid, og denne er dog, især hvad de tre Statsmagters Deling og Adskillelse angaaer, vor Tids Philosophie paa det bestemteste *ud over*. I Philosophien har Organisationens Idee for lang Tid siden fortrængt Mechanisationens. I Henseende til mig især vilde man tage meget Feil, om man vilde troe, at jeg holder paa gamle Anskuelse; nei netop fordi jeg i Philosophien er *avancerende*, er jeg forældede politiske Ideers Modstander; og derfor er jeg imod det hele constitutionelle Væsen, hvormed der nu er gjort saa mange Experimenter i Europa, at jeg ikke ønsker, vi skulde gjøre eet til (XIV).³¹

Ifølge Sibbern selv var hans eget standpunkt således et fremadrettet, fremtidsorienteret alternativ til de liberales politik. Sådanne eksplicitte fordringer om en fremadrettet 'hovedforbedring' kan i sig selv karakteriseres som fremtidsutopiske elementer i overensstemmelse med den almindeligt udbredte organismetænkning. Men de utopiske funktioner i Sibberns position skal først og fremmest søges i implikationerne af de signifikante forskydninger i tekstens karakteristik af de bestående forhold, som den ville værne om mod de liberale forandringskrav.

DET BESTÅENDE SOM SYMBOL

Svarende til de generelle indre forskydninger i konservative forsvar for det bestående, som blev skitseret indledningsvis, kan man hos Sibbern se, at det beva-

³¹ Dette vakte naturligtvis harme hos de liberale. Mere opsigtsvækkende var det dog formentlig, at det også stødte de liberales indtil da flerårige kritiker Johan Ludvig Heiberg, der i et kort indlæg i det liberale *Fædrelandet* [Heiberg 'En Bemærkning'] fremførte den hegelianske pointe, at statsfilosofien ganske rigtigt havde bevæget sig fra det mekaniske til det organiske, men at det konstitutionelle monarki måtte betragtes som *mere* organisk og dermed som en *højere* udviklingsstadiet end Sibberns enevældige alternativ. Jf. hertil Sibberns som altid fyldige svar i *Søndagen. Et Følgeblad til Dagen* nr. 44 & 45, 1840. Bag denne lille meningsudveksling lå mere omfattende uenigheder, der et par år tidligere var kommet til udtryk i filosofiprofessorens omfattende angreb på Heibergs hegelianske filosofi: F.C. Sibbern: *Bemærkninger og Undersøgelser, fornemmelig betreffende Hegels Philosophie, bragt i Forhold til vor Tid*, København: C.A. Reitzel 1838. [Jf. den fyldige redegørelse herfor i Jon Stewart: *A History of Hegelianism in Golden Age Denmark. Tome II*, København: C.A. Reitzel 2007, s. 175ff.] Derfor kunne det måske være fristende at se et personligt 'tak for sidst' i Heibergs lille hib til Sibbern i 1840. Snarere bør man dog forstå hele denne uenighed som en rivalisering mellem to forskellige bud på, hvorledes den aktuelle filosofi ville kunne indgå i opbygninger af andre og bedre fremtidsutopiske horisonter på basis af (idealiserede) *principper* i det bestående i modsætning til ikke blot liberalismens utopiske horisont, men også den umiddelbart foreliggende, kriseramte danske enevældige stat. En nærmere analyse af dette må dog gennemføres i anden sammenhæng.

ringsværdigt 'bestående' ikke er det umiddelbart forefundne i al almindelighed, men derimod et endnu ikke bestående 'bestående'.

Han forsvarede således langt fra sin samtids 'nu' i abstrakt almindelighed. Ligesom praktisk talt alle på denne tid betragtede han sin epoke som kendetegnet ved krise, opløsning og overgang til noget nyt – "Uroestider, som vore ere" (XIX). Nutiden var ikke en harmonisk enhed, der var sig selv lig, men et sammenstød af indbyrdes modstridende projekter, med Jacques Derridas ord: "a dis-located time of the present".³² Som blandt andre Fredric Jameson har påpeget, trives utopiske funktioner (eller, som han oftest kalder det: utopiske *impulser*) netop i de indre modsætninger eller sprækker i den eksisterende sociale virkelighed.³³ Sådanne utopiske funktioner synes da også navnlig at træde frem i fortættet form i perioder med intensiverede krise- og forandringstendenser, der får de anderledes fremtider til at fremstå som måske mulige.³⁴

Mange liberale skribenter omkring 1840 kunne nok beklage nogle af krisens former, men så den dog sejrssikkert som vejen til den kommende realisering af liberale værdier. Sibbern og de konservative stemmer var mere tilbøjelige til at anse krisen for et hovedproblem i sig selv. Denne altomfattende kulturkrise, et grundtræk ved selve moderniteten, truede nemlig med at udrydde alt det, der var værdifuldt i menneskenes liv. De liberales utopiske drøm stod for dem som et dystopisk mareridt. Kun ét element inden for det bestående karakteriseret ved krise ville ifølge Sibbern kunne fungere som den redningskrans, der forhindrede menneskene i at drukne i tidens oprørte vande, som de liberale kun rørte endnu mere op: monarken i det 'rene' monarki. Denne figur stod for Sibbern som det nødvendige samlingspunkt for alt, hvad der var 'sandt' inden for det bestående.

Dermed var monarken i dette perspektiv også langt mere end det konkret-empiriske individ Frederik den Sjette eller Christian den Ottende. Monarken var et symbol med en bestemt, karakteristisk funktion. I lighed med andre enevoldsvenlige stemmer fremhævede Sibbern den enevældige konges *moralske ansvar* og *moralske garantier* som noget stofligt og konkret historisk i modsætning til de konstitutionelle monarkiers blot formelle, rent juridiske forfatninger. Den konstitutionelle leder, der kun havde magten for en kort stund, ville af samme grund ikke bekymre sig om mere end sine øjeblikkelige særinteresser. Men en: "saakaldet absolut, det vil sige uafhængig og selvstændig Konge [...] gaaer ei sin Vei, naar han har befalet Noget, for at lade Andre om Resten; *han maa holde ud til Enden, og ligesaa hans Ministre og Raad*" (II, jf. III).

³² Jacques Derrida: *Spectres of Marx*, New York & London: Routledge 2006 [1993], s. 20.

³³ Jameson: *Archaeologies*, s. 15.

³⁴ Jf. f.eks. Ernst Bloch: 'Anticiperet realitet – hvad er utopisk tænkning, og hvad kan den?', i Jørn Erslev Andersen m.fl.: *Ernst Bloch – en introduktion*, Århus: Modtryk 1982, s. 31.

Reformtilhængerne gjorde gældende, at det enevældige monarki var sårbart over for kongernes individuelle styrker og svagheder.³⁵ Herimod indvendte Sibbern, at denne svaghed var så meget mere markant under et konstitutionelt monarki, hvor intet ville være stabilt. Under det 'rene' monarki var det ikke kun kongen selv, men hele regeringsapparatet, der udmærkede sig ved stabilitet, duelighed og moralsk ansvar: "Den kongelige Regjering bestaaer af meget mere, end Kongen; den bestaaer i en Mængde Regjeringsindretninger og Regjeringsmænd, i hvis Midte Kongen er *Centrumet*, hvortil Alt gaaer hen, og hvorfra Alt gaaer tilbage igjen" (XIX).

Idet dette regeringsapparat var sammensat af folk, der ved mangfoldige prøver og mangeårig øvelse havde vist sig at være de dygtigste, var denne regering også i stand til at råde, selv om den enkelte monark skulle have ringe evner:

Thi bliver denne Regjering saa vel ordnet, som de menneskelige Tings Ufuldkommenhed tilsteder det, og organiseres her Alt paa det Bedste under raadgivende Stænders bestandige Medvirksomhed, saa vil en saadan kongelig Regjering bedst kunne indeholde *Det* i sig, som kan afhjælpe Manglerne hos dens Centrum og Hoved, om engang den Tid skulle komme, at der hos samme fandtes store Mangler (XIX).

Af samme grund foretrak Sibbern betegnelsen 'det rene monarki' – i andre sammenhænge formuleret som et 'monarki med republikanske institutioner'³⁶ – frem for betegnelser som 'absolut' eller 'enevældigt' monarki. Monarken var altså for ham først og fremmest en *rolle* i et hensigtsmæssigt *system*, der var kendetegnet ved *stabilitet*. Den enkelte konge blev anskuet som idealiseret *symbol* på denne stabilitet, men herigennem også som fungerende *garant* for stabiliteten – uanset sine konkrete, individuelle evner eller mangel på samme.

Noget lignende gjaldt for den bredere kategori 'den kongelige regering'. Her dækkede ministres og embedsmænds udmærkelse ikke så meget et empirisk faktum som et *potentiale*, der var indbygget i selve systemet. Sibberns retoriske ærbødighed over for det bestående og hans polemiske front mod dets liberale kritikere afskar ham fra at påpege det direkte, men det synes at være en indlysende præmis for hans ræsonnement, at de enkelte ministres eller embedsmænds egenskaber kun sjældent levede op til systemets potentiale – begrænset som de jo var af "de menneskelige Tings Ufuldkommenhed".

Det rene monarki, som Sibbern forsvarede, var med andre ord en stærkt idealiseret udgave af det bestående. Hans vision rummede bestemte elementer af det bestående, rensat for alle empiriske skønhedsfejl og ufuldkommenheder – et måske muligt, men indtil videre imaginært fremtidsrum, en utopisk enklave. I den aktuelle situation fungerede dette fremtidsrum som ståsted for kritiske tilbage-

³⁵ Jf. Nygaard: 'D.G. Monrads'.

³⁶ F.C. Sibbern: *Om Skattebevillingsret og Constitution*, København: Schultz 1840, s. 4, 44.

blik mod samtidens krise-elementer og de udviklingstendenser i den, som syntes at pege i forkerte retninger.

Ligeledes dannede dette fremtidsrum udgangspunkt for Sibberns særlige rekonstruktion af den empirisk mangfoldige fortid til en fortælling om det (idealiiseret) beståendes solide forankring i nationale traditioner, defineret i modsætning til de liberales påberåbelse af "Tidens saakaldte Tendentser" (XXI), foruden det revolutionære Frankrig (XVIII), det pengearistokratiske England og i dansk historie monarkens underkuelse under adelsaristokratiet før enevældens indførelse i 1660 (IV).³⁷ Han mobiliserede altså bestemte fortidsfortolkninger som politiske våben. Disse fortidsfortolkninger var retrospektivt betinget af den særlige fremtidsvision, men kunne også selv fungere prospektivt som en slags kollektiv erindringsbasis, der gjorde det muligt at tænke og handle politisk imod det liberale hegemoni i tidens offentlige debat.

Denne specifikke forening af alle tre idealiserede tidslag – fortid, nutid og fremtid – må dog samtidig ses som grundlæggende bestemt af Sibberns politiske subjektivering og intervention i hans egen samtid. Hans politiske handlingsform kan forstås ud fra Walter Benjamins begreb om en *Jetztzeit*, altså den historieskabende intervention her og nu, der gør de forskellige historiske tider til genstande for denne handling, men også til sammen frembringer brud i den historiske udvikling, mangfoldiggør den.³⁸ Sibberns utopiske vision var udtryk for særlige modsætninger i hans egen sociale sammenhæng som en fraktureret, modsætningsfyldt nutid.

KAPITALISMEKRITIK

En lignende kompleks tidsstruktur kan anes i Sibberns sociale kritik. Det samfund, som var vokset frem i Europas konstitutionelle stater, var ikke ét, hvor 'folket' herskede, men hvor de besiddende klasser herskede *over* folket, mente han (I, XI, XXV). Den organiske sammenhæng mellem folkets forskellige stænder og den omsorg for alle undersætter, som det 'rene' monarki kunne udvise, var forsvundet i de konstitutionelle stater. I sine lidt senere skrifter lagde Sibbern endnu mere vægt på, hvordan fornedrelsen af "den øverste Myndigheds Sæde" til en "Kamplads" under de nye forfatninger hang sammen med den "individuelle Erhverveomsorg", der fulgte af privatejendommen og konkurrencen – herunder den fremvoksende fabriksindustriens reduktion af arbejderne til "hvide Trælle".³⁹ For

³⁷ Jf. også F.C. Sibbern: 'Angaaende Souverainitetens Indførelse i Danmark 1660 og 1661', *Søndagen*, nr. 7, 1840.

³⁸ Walter Benjamin: 'Über den Begriff der Geschichte' (1940) i samme: *Gesammelte Schriften*, 14 bd., Frankfurt a.M.: Suhrkamp 1972-89, udg. af Rolf Tiedemann & Hermann Schweppenhäuser, bd. I.2, her s. 701.

³⁹ F.C. Sibbern: *Indbydelsesskrift til Københavns Universitets Fest i Anledning af Hans Majestæt Kongens Fødselsdag den 6te October 1849*, København: Schultz 1849, s. 16, 28; Sibbern: *Meddelelser*, bd. 1, s. 209.

Sibbern hang det konstitutionelle monarki som politisk styreform således tæt sammen med fremvæksten af en rå økonomisk og social udbytning, hvor det store flertal ville blive svækket, fordi det ikke længere stod under enevældens beskyttelse. Han udtrykte en form for romantisk antikapitalisme, begrundet i det tab af organisk sammenhæng og i den fremvoksende værdirationalitet, som han bevidnede i de kapitalistiske samfundsforholds fremvækst.⁴⁰

Dette standpunkt lignede umiddelbart det, Marx og Engels i *Det kommunistiske Partis Manifest* otte år senere polemisk betegnede som 'feudal' socialisme: en kritik af det moderne bourgeoisherredømme og dets knægtelse af arbejderne som en opløsning af den gamle samfundsorden – altså, med Huntingtons udtryk, en 'reaktionær' kritik af det bestående ud fra en længsel efter det forgangne.⁴¹ Sibberns sociale kritik indgik da også i en hel strøm af nye, enevoldsvenlige kritikker af moderne social nød, der omkring 1840 blev fremført af især vækkelsesprædikanten J.C. Lindberg og det københavnske plebejerblad *Raketten*.⁴² Disses udpegning af enevældens patriarkalske omsorg som en udvej fra den moderne sociale nød stod i skarp modsætning til de erklærede 'progressive', fremtidsfordrende radikale og socialistiske standpunkter, som udvikledes rundt om i Europa på samme tid og endda vandt fodfæste i *Kjøbenhavnsposten*. Men kritikpunkterne var i store træk identiske, rodfæstet i en mere og mere akut fornemmelse af, at den moderne civilisation var truet indefra af sine egne sociale modsætninger.⁴³

⁴⁰ Jf. til romantisk antikapitalisme Michael Löwy: *Georg Lukács: From Romanticism to Bolshevism*, London: New Left Books 1979. De kapitalistiske samfundsforholds fremvækst og former i Danmark på denne tid er desværre ikke analyseret grundigere, men vigtige ansatser kan findes i Vagn Wåhlin: 'By og land. Omkring dynamikken i forholdet mellem socio-økonomisk basis, organisation, klasser og ideologi i Danmark i det 19. århundrede – et forsøg til en syntese', i Jørgen Holmgaard (red.): *Det grundtvigske bondemiljø*, Aalborg: Aalborg Universitetsforlag 1981, s. 1-74.

⁴¹ Marx & Engels: 'Manifest der kommunistischen Partei' (1848), *Marx Engels Werke*, bd. 4, Berlin: Dietz 1959, s. 482-84.

⁴² Jf. J.C. Lindberg i *Adresseavisen* 27. august og 5. september 1840; Kaj Baagø: *Magister Jacob Christian Lindberg*, København 1958, s. 99f, 109f, 349-351; 'Proclamation', *Raketten* nr. 352, 28. januar 1841, 'En lille Bøn til de liberale Blades Redacteurs', *Raketten* nr. 360, 11. maj 1841; 'Den liberale Presse', *Raketten* nr. 362, 1. juli 1841. Hertil: Asger Liebst: 'Småborgeren og skandalen. Skandalepresse og småborgerlig socialkarakter i 1830'ernes København', *Kultur og Klasse* nr. 46, 1982, s. 83-100; Uffe Østergård: 'Populistisk antikapitalisme i Danmark omkring 1840', *1800-tallet* nr. 4, 1981, s. 12-19, der også optrykker den førstnævnte artikel fra *Raketten*.

⁴³ Jf. Bertel Nygaard: "De phantastiske forskruede Forestillinger". Introduktioner til socialisme og kommunisme i Danmark før 1848", *Historisk Tidsskrift* 109 (2), 2009, s. 336-69; Steffen Auring m.fl.: *Dansk litteraturhistorie 5: Borgerlig enhedskultur 1807-48*, København: Gyldendal 1984, s. 482-95; Uffe Andreasen: 'Mellem idé og virkelighed (1840-70)' i P.H. Traustedt (red.): *Dansk litteraturhistorie. Bind 3: Fra Poul Møller til Søren Kierkegaard*, København: Gyldendal 1976, s. 359-532; samme: 'Debatten om "virkeligheden" i Danmark 1840-70', i *Nordisk litteraturhistorie – en bog til Brøndsted*, Odense: Odense Universitetsforlag 1978, s. 159-172.

Midt i den åbenlyst tilbageskuende kritik fandtes desuden impulser i retning af det endnu ikke realiserede. Opfattelsen af den gamle enevældes patriarkalske omsorg var snarere et uindløst potentiale end håndgribelig virkelighed, ikke mindst fordi det danske monarki gennem årtier selv havde indført liberalistisk begrundede reformer af den økonomiske politik.⁴⁴ Den før-liberalistiske enevælde var i 1840 en vag erindring, der kun kunne gives form ved hjælp af fantasiens utopiske generindring af en tabt friere tilstand – *anamnesis*, som Herbert Marcuse kaldte det.⁴⁵ Og i en ny kontekst, hvor forsvaret for den utopiske 'sociale' enevælde reelt måtte stride mod den aktuelt eksisterende enevælde, måtte generkendelsen af denne fortidshorisont uundgåeligt antage nye funktioner, der pr. implikation pegede frem mod noget nyt og endnu ikke eksisterende; den chokerende nyerkendelse i genkendelsen, som Ernst Bloch fremhævede ved hjælp af Aristoteles' begreb om *anagnorisis* som den skæbnesvangre erkendelse.⁴⁶ Sibberns 'reaktionære' fortidslængsel rummede dermed også en implicit fremtidsutopisk længsel efter et samfund præget af et markant højere niveau af organisk harmoni end både det aktuelt bestående og liberalisternes alternativ. Man kan karakterisere Sibberns standpunkt som det, romantikforskerne Michael Löwy og Robert Sayre har betegnet som 'utopisk romantik': et ideal, hvori en nostalgisk længsel efter en tabt eller truet organisk sammenhæng investeres i håbet om en radikalt anderledes fremtid.⁴⁷

Dette kan tjene som eksempel på, hvorledes politiske ideologier må forstås som dynamiske kampfelter, snarere end som defineret hver for sig: I selve Sibberns øjensynligt bagstræberiske kritik af moderne kapitalistiske samfundsforhold kan man se kim til den socialistiske – i et vist omfang endda anarkistiske – fremtidsutopi, som Sibbern nærmede sig senere i 1840'erne og i sine sidste årtier udfoldede i *Meddelelser af Indholdet af et Skrivt fra Aar 2135*.⁴⁸ Selve forsøget på at bremse den liberale tid i en mere organisk fællesskabs navn havde affiniteter til socialistiske kritikere af reifikation af modernitetens stadige forandringserfaring, dvs. kritikere af 'Udviklingen' eller 'Historien' forstået som magter over menneskene.

Om mere end kim og affiniteter var her dog endnu ikke tale. Sibberns konservative, antiutopiske organismetænkning anno 1840 dannede forudsætninger for hans senere socialistiske utopisme, men var samtidig kendetegnet ved endnu at indtage en klar frontstilling imod sådanne åbenlyst utopiske strategier.

⁴⁴ Jf. Ole Feldbæk: *Danmarks økonomiske historie 1500-1840*, Herning: Systime 1993, s. 107ff; Ole Hyltdoft: *Danmarks økonomiske historie 1840-1910*, Århus: Systime 1999, s. 39ff.

⁴⁵ Jf. Herbert Marcuse: *Eros og civilisationen*, København: Gyldendal 1970, især s. 34f, 134-148.

⁴⁶ Michael Landmann: 'Talking with Ernst Bloch: Korčula, 1968', *Telos*, 25, 1975, især s. 178f. Til drøftelsen af Blochs og Marcuses utopiske erindringsforståelser: Vincent Geoghegan: 'Remembering the Future', Jamie Owen Daniel & Tom Moylan (red.): *Not Yet: Reconsidering Ernst Bloch* London & New York: Verso 1997, s. 15-33, her s. 21-26; foruden min artikel 'Karl Marx og fortidens utopiske potentialer', *K&K*, 114, 2012, s. 61-76.

⁴⁷ Michael Löwy & Robert Sayre: *Romanticism Against the Tide of Modernity*, Durham & London: Duke University Press 2001, s. 73f.

⁴⁸ Jf. om Sibberns egalitære vision i Schrøder *Frederik Christian*, s. 45-47.

UTOPISK RUM

Midt i den tidsutopiske længsel røbede der sig også utopiske forskydninger af de rumlige bestemmelser af den sande politiks geopolitiske rammer. Sibbern forsvarede det danske fædreland mod de liberale "Efterabere" (VII, XI), der ifølge ham ville påtvinge landet abstrakte, fremmedartede forfatningsprincipper. Men forsvaret gjaldt også her noget idealiseret: det fædreland, hvor folket og det kongelige styre eksisterede i et harmonisk forhold sammen, hvilket gjorde det muligt at inddæmme konflikter og interesseforskelle inden for folket – forskelle, der for Sibbern at se måtte anerkendes åbent.

De liberale fordrede et nationalstatsligt politisk rum, der ved en samlet nationalforsamling kunne repræsentere folket i modsætning til kongen, men samtidig måtte betragte de indbyrdes materielle, økonomiske, sociale eller kulturelle konflikter blandt statens undersåtter som udelukket fra den politiske sfære. De liberales politiske idealorden byggede på den rent fornuftsborne diskussion mellem forskellige forslag til, hvordan et forskelsfrit almenvel tjenes bedst.⁴⁹ Hermed henviste de liberale f.eks. alle sociale konflikter til det borgerlige samfunds sfære uden for staten og den politiske sfære.

Sibbern afviste derimod en samlet, forskelsløs, nationalstatslig repræsentation af 'folket' imod konge eller regering. Han ønskede i stedet at bevare stænderforsamlingernes deling efter provinsielle skel – gerne i ændrede former med to forsamlinger i stedet for de eksisterende fire, men med en opretholdelse af princippet (XV).⁵⁰ Dermed kunne han ikke kun i sociale, men også i geopolitiske henseender fastholde en anerkendelse af indbyrdes forskelle mellem nationens stænder og regionale eller lokale tilhørsforhold. Frem for at ekskludere disse forskelle fra politikens sfære stod det for ham som den politiske stats rolle at regulere disse modsætninger med henblik på at skabe 'organisk' harmoni ud af en flerhed. Dette var på sin vis et forsvar for en ældre statspatriotisk forståelse af 'fædrelandet' – med Gottlieb Japsens ord: "en fællesskabsfølelse, hvis genstand var den danske helstat, dens institutioner og symboler, herunder kongen" i modsætning til tidens nye, liberale nationalisme med dens udgangspunkt i nationen som selvstændig enhed, markeret ved sproglige forskelle og med en indbygget fordring om egen suverænitet og en statsform svarende dertil.⁵¹ Sibberns statspatriotisme var også på særlig vis forankret i hans principielle forsvar for organisk enhed af det for-

⁴⁹ Jürgen Habermas: *Borgerlig offentlighed. Offentlighedens strukturændring. Undersøgelser af en kategori i det borgerlige samfund*, København 2009 [1962]; Terry Eagleton: *The Function of Criticism*, London & New York: Verso, 1984 s. 14-17.

⁵⁰ Jf. også F.C. Sibbern: 'Angaaende Magister Monrads flyvende politiske Blade Nr. 1', *Søndagen* nr. 9 & 10, 1840.

⁵¹ Gottlieb Japsen: 'Statspatriotisme og nationalfølelse i Sønderjylland før 1848', *Historie. Jyske Samlinger*, 13(1-2), 1979, s. 107-122, her s. 108. Jf. om det tidlige 1800-tals flertydige fædrelandsbegreber i Rasmus Glenthøj: *Skilsmisken. Dansk og norsk identitet før og efter 1814*, Odense: Syddansk Universitetsforlag 2012, s. 178ff.

skelligartede imod det, han på linje med mange andre af tidens kritiske røster så som liberalismens og den moderne tidsalders tendens til abstrakt nivellering.⁵²

Sibberns særlige forsvar for fædrelandet pegede samtidig pr. implikation mod en ganske anden geopolitisk fremtidsudvikling end de liberales nationalstatspolitik: en udvikling på helstatens grund, der måske kunne skabe muligheder for en ganske anden forståelse af regionale og kulturelle forskelligheder i organisk sammenhæng end den centraliseringspolitik, som blev det fremherskende mål.⁵³ Sibberns konservative fremtidsvision udgjorde således også i rumlig henseende et klart alternativ til den liberale nationalstatsutopi.

Sammenlignet med den mere formelt-nivellerende betragtning af borgeren, der indgik i de liberales nationalisme, kunne man her se en højere grad af essentialisering af såvel standsforskelle som regionale forskelle. Alligevel er det signifikant, at Sibbern ikke forbandt sådanne forskelle med præcise, substantielle angivelser af eviggyldige standsmæssige eller regionale identiteter. Hans bestemmelser af dette forblev stort set tomme og dermed i princippet åbne for fremtidige forandringer – i modsætning til f.eks. fastlåsningen af standsformer i konservative godsejertanker fra 1848 om et dansk rigsråd baseret på arvelige poster til de fremmeste blandt de privilegerede stænder eller det mere ligefremme forsvar for helstaten hos f.eks. A.S. Ørsted.⁵⁴

TEKSTEN SOM VÅBEN I OFFENTLIGHEDEN

Ud over tekstens forskydninger fra det empirisk bestående til et fremtidsutopisk rum lå der utopiske funktioner i teksten selv, betragtet som en politisk handling. De konservative politiske subjektiveringer i Danmark omkring 1840 markerede en kollektiv erkendelse af, at det var nødvendigt for den gamle enevældes tilhængere at indgå i nye former for politisk praksis. Man måtte bekæmpe de liberale med deres egne midler, så at sige – også selv om man længe havde lagt afstand til disse politiske kampmidler som led i den aktuelle krise og ikke mindst dens ubehøvede, liberale udtryk. For enevoldsvennerne ville alternativet til at snavse sig til i denne kamp være at overlade kampen om den offentlige mening helt til de liberale.

Dette engagement førte enevældens støtter ind i en signifikant performativ modsigelse: Den politiske subjektivitet, som Sibbern selv udøvede med sin tekst, stod i modsætning til den undersåtposition og ydmyghed over for monarkens fortsatte politiske magtudøvelse, som den samme tekst udtrykkeligt forsvarede.

⁵² Jf. f.eks. Søren Kierkegaard: 'En literair Anmeldelse', i A.B. Drachman, J.L. Heiberg og H.O. Lange (udg.): *Søren Kierkegaards samlede Værker* (2. udg.), bd. 8, København: Gyldendal 1926, især s. 91-115.

⁵³ Jf. understregningen af kampe på denne tid mellem det regionale og det nationale: Frandsen *Kampen*.

⁵⁴ Jf. f.eks. J.B. Scavenius: *Endnu et Par Ord om den paatænkte danske Rigsforfatning*, København: C.A. Reitzel 1848; A.S. Ørsted: *For den danske Stats Opretholdelse i dens Heelhed. En historisk statsretlig Undersøgelse*, København.: C.A. Reitzel 1850.

Tekstens egen subjektivitet stred mod den monarkiske subjektivitet, den henvisste til.⁵⁵ Hermed var det ikke længere overladt til kongen eller regeringen at udkæmpe deres egne kampe, dvs. at udøve deres egen politiske subjektivitet. Sibbern adresserede heller ikke kongen med en anmodning om at tilgodese dette eller hint standpunkt, sådan som det var både kutyme i tiden og officielt princip for de eksisterende rådgivende stænderforsamlinger. Tværtimod kæmpede han i den moderne politiske offentlighed på den monarkiske subjektivitets *vegne*: Han greb, som han selv skrev, "til Pennen, som et Væрге og Sværd, for Høitstaaende" (X). Mens teksten udtrykkeligt forsvarede enevældens ideologi, fungerede den allerede inden for en ny ideologisk praksis, baseret på aktører inden for en moderne politisk offentlighed.⁵⁶ Med andre ord: Sibbern kæmpede *for* kongemagten, fordi denne kongemagt ikke længere kunne tages for givet over for en moderne offentlighed, der blev fremstillet som folkets organ snarere end kongens.

Sibbern henvendte sig da også til den bredest sammensatte masseoffentlighed, han kunne få kontakt med gennem et enkelt organ: *Adresseavisens* læsere. *Adresseavisen* var et dagblad, som indtil tronskiftet ikke havde været synderligt politisk engageret. Som titlen antydede, var dets hovedindhold offentlige bekendtgørelser, annoncer, klasselotteriets trækningslister osv. Når Sibbern valgte at publicere sin antiliberale svada i netop dette blad, skyldtes det ikke kun, at denne avis lå uden for de liberales indflydelsessfære, men også at han her ville kunne nå et andet publikum end de liberale blades kernelæsere. Juristen Tage Algreen-Ussing havde i en bekymret status over almuens læsning i København i 1830'erne bemærket, at de blandt almuen, som overhovedet læste, orienterede sig i almanakker, underlødige spådomslitteratur og *Adresseavisens* annoncer.⁵⁷ Sibbern forklarede tilsvarende sit valg af medie ved, at dette blad havde sine læsere "ligesaavel i de *høieste* Stænder som i de *laveste*" (XII). Hans tilsigtede publikum i *Adresseavisen* kunne dermed skabe forbindelse fra den legitime politiske offentlighed til grupper, der lå uden for den.⁵⁸

Den kamp, som han hermed engagerede sig i, gjaldt ikke blot forsøget på at vinde en bredere offentligheds opbakning. Den var også en kamp om magten til at tale

⁵⁵ Jf. analysen af den spaltede subjektivitet i Machiavellis *Fyrsten* hos Louis Althusser: *Machiavelli and Us*, London & New York: Verso 1999, s. 26.

⁵⁶ Jf. bestemmelsen af ideologi som sociale praksisformer i Louis Althusser: *Ideologi og ideologiske statsapparater*, Århus: Grus 1983, især s. 41-49.

⁵⁷ Tage Algreen-Ussing: 'Om den simple Mands Læsning', *Dansk Ugeskrift*, 158-159, 1835, s. 17-35.

⁵⁸ Om det virkelig lykkedes ham at opnå en så bred appel, er mere tvivlsomt. Sibberns selv for sin samtid påfaldende tungtlæssede prosa stod f.eks. i kontrast til den på flere måder mere moderne enevoldsvenlige, vakte agitator Lindberg. Det virker troligt, hvad en politispion i samtiden bemærkede: at kun "faa læse hvad Sibbern skriver i Adr[esse-] Avisen, men derimod Mange hvad L[ind]berg skriver." [Kai Baagø: *Magister Jacob Christian Lindberg*, København: Gad 1958, s. 350] Jf. også Poul Kallmoes' bemærkning om Sibberns "manglende Evne til at føre Pennen let og flydende" – Kallmoes: *Sibbern*, s. 121.

på denne offentligheds vegne – en kamp om, hvilke talstmænd og standpunkter i den politiske offentlighed, der kunne fremstå som den mest legitime repræsentant for 'folket' eller 'nationen', eller hvilke særlige sociale grupper, der udgjorde folkets eller nationens 'kerne'. For de liberale forkæmpere i denne politiske offentlighed lå svaret lige for: Folket havde sit retmæssige talerør i borgerskabet, som i kraft af sin økonomiske foretagsomhed og individuelle dannelse havde vist sig dueligt og selvstændigt, og som derfor kunne hæve sig over materielle særinteresser med henblik på at udpege det 'almene vel' for nationen som helhed. Denne sociale klasse udgjorde – heldigt nok – samtidig grundstammen i den liberale politiske bevægelse, der gjorde krav på at tale for forfatningsreformer i 'folkets navn'.⁵⁹

Sibbern tilhørte selv de dannedes kreds, og han var helt enig med de liberale i, at "*Mængden*" ikke var skikket til at træffe afgørende beslutninger, fordi dens kundskaber var "saare, saare løse og forvirrede, saare overfladiske og høist ufuldkomne" (IX). Men han angreb den liberale fordring om hegemonisk repræsentation af folket direkte. De liberale "kaldes *Folket*, skjøndt de ikke udgjøre Mere, end maaskee et hundrede Mænd" (VII). Han fandt i stedet folkets kerne i dens regering – om end atter med en karakteristisk forskydning fra empirisk virkelighed til idealitet og potentialer: "Regjeringsmændene ere jo ei blot *Landets Sønner*, men skulle jo endog være Kjærnen af den *bedste Deel* af Landets Sønner" (XVII) – den påfaldende overgang mellem verberne, fra 'er' til 'skal', røbede normativiteten i udsagnet som helhed. Af samme grund kunne en "*sand* folkelig Regjering" ifølge ham heller ikke realiseres under det konstitutionelle system, hvor kun en bestemt klasse ville vinde frem (XXI). Den måtte realiseres gennem det rene monarki, altså gennem en videreudvikling af enevælden på dens eget grundlag. Men som det fremgik ovenfor, var her reelt tale om et politisk styre, som verden endnu ikke havde set – en konservativ fremtidsutopi.

DEMOKRATISK HANDLING

Tekstens egen performative subjektivitet og den royale politiske subjektivitet, som den hævdede at værne om, pegede begge mod en tredje form for tilskrivning af subjektivitet, der forblev implicit i teksten: *Folkets* subjektivitet. I selve bestræbelsen på at nå de bredere masser i offentligheden gik Sibberns henvendelse som nævnt hinsides de snævre rammer for legitim dannelsesborgerlig politisk offentlighed. I denne henseende kan teksten læses i et performativt perspektiv som udøvelsen af et latent demokrati eller en indirekte demokratiserende handling – i strid med dens indholdsmæssige afvisning af nogle af kernepunkterne i demokratiet som styreform (folkevalgt lovgivende forsamling, politisk bemyndigelse af den store masse osv.), for slet ikke at tale om demokratiet som *begreb*,

⁵⁹ Nygaard 'Monrad'; Bagge 'Akademikerne'.

som praktisk talt ingen på denne tid endnu bekendte sig åbent til.⁶⁰ Uanset at hans hensigt ikke var en formel bemyndigelse af folket i afgørende politiske sager, var han i sin bejlen til en bredt sammensat offentlighed allerede begyndt at handle offentligt, *som om* folkets bredere lag besad en politisk autoritet, hvis støtte og anerkendelse var nødvendig.⁶¹ Dette var endnu ikke nogen ligefrem demokratisk ideologisk praksis, men heller ikke længere nogen enevældig ideologisk praksis.

Man kan belyse denne indirekte demokratisering i et uafklaret grænseland mellem demokratiske og enevældige herredømmelegitimeringer ved hjælp af Jacques Rancières opfattelse af demokrati. Her ses demokrati ikke som en særlig institutionel orden eller styreform – 'politiorden', som Rancière kalder det – men som den praktiske udøvelse af en basal lighedsforudsætning, hvori de hidtil politisk uberettigede anfægter de herskende rammer for offentlig deltagelse og hævder deres berettigelse som parter i den offentlige debat. Disse demokratiske handlinger ses ifølge Rancière kun som episodiske undtagelser. Men de ligger latent i selv de mest hierarkiske forhold mellem de magtfuldes tale, og de politisk 'usynlige' elementer, der adresseres med denne tale. Og gennem de demokratiske anfægtelser af de herskende ordener rekonfigureres forholdene mellem de dele af samfundet, som er 'synlige' i den offentlige debat, og de dele, der er 'usynlige'.⁶²

Sibberns anfægtelse af det liberale dannelsesborgerskabs krav på hegemonisk repræsentation af folket kan ses som et led i en sådan rekonfiguration af forholdet mellem den 'klassiske' borgerlige offentligheds synlige talere og en bredere, 'usynlig', lyttende offentlighed. Denne talehandlings demokratiske tendenser var uundgåeligt tvetydige – i et grænseland mellem den latente og den praktiserede lighed: Sibbern anfægtede ikke den bredere masses udelukkelse fra politisk taleret, men han appellerede til den som en lyttende masse, hvis opbakning han anglede efter i kampen mod de liberale hegemonifordringer. Massen skulle nikke i tilslutning, ikke blande sig i debatten. Ikke desto mindre var selve behovet for den bredere masses tilslutning en synliggørelse af den autoritet, som folket udøvede over ikke blot taleren selv, men hele det politiske liv.⁶³

⁶⁰ Jf. Jeppe Nevers: *Fra skældsord til slagord. Demokratibegrebet i dansk politisk historie*, Odense: Syddansk Universitetsforlag 2011; Bertel Nygaard: 'Demokratibegrebets gennembrud i Danmark i 1848', *Historisk Tidsskrift*, 111, hft. 1, 2011, s. 37-73.

⁶¹ Jf. Slavoj Žižeks bestemmelse af ideologi som performative handlinger, der konstituerer vores virkelighedsopfattelse og frembringer deres eget grundlag ved ganske enkelt at blive udført, *som om* de var selvfølgeligheder – Žižek: *The Sublime Object of Ideology*, London & New York: Verso, 2008 [1989]; samme: 'The Spectre of Ideology' i samme (red.): *Mapping Ideology*, London & New York: Verso 1994, s. 1-33.

⁶² Jf. Rancière *Disagreement*; Jacques Rancière: *The Politics of Aesthetics*, London: Continuum 2004; samme: *Hatred of Democracy*, London: Verso 2007.

⁶³ Sibberns artikelserie fik da også et ekko i dele af tidens offentlighed, som ellers sjældent forholdt sig udtrykkeligt til politik. Skandalebladet *Raketten*, der især henvendte sig til hovedstadens jævner befolkning og havde et horn i siden på det liberale dannelsesborgerskab, anerkendte Sibbern som talsmand for sine holdninger og opfordrede ham til at udgi-

Midt i forsvaret for monarkens suverænitet og udøvelsen af talerens og hans sociale klasses autoritet åbnede Sibberns tekst som talehandling således for *folkets* suverænitet – og dermed dets potentielle politiske subjektivitet, dvs. en ganske anden ikke-eksisterende fremtidsudsigt end den, der fremgik af Sibberns bevidste indholdsbestemmelse af sin politiske position. Den ideologiske magtudøvelse over massen blev her næret af en underliggende længsel efter noget endnu ikke eksisterende – et demokratisk 'endnu ikke', der gik langt hinsides skribentens egne erklærede hensigter.⁶⁴

KONKLUSION

Midt i en antiutopisk argumentation til forsvar for den herskende enevælde imod en liberalt domineret offentlighed rummer F.C. Sibberns artikel fra 1840 således stærke impulser i retning af noget endnu ikke bestående, dvs. et paradoksalt utopisk indhold, der tegner et alternativ til de øvrige politiske ideologiers utopiske implikationer. Her er tale om elementer til fremtidsorienteret utopi, som orienterer sig frem mod videreudviklede og rendyrkede potentialer inden for det bestående. Men det fremtidsutopiske i teksten er først og fremmest forankret i aktuelle politiske perspektiver og handlinger. Det udspringer af nutidsbehov og er med til at styrke kritikken af og modstanden mod de elementer inden for nutiden, som konservatismen definerer sig imod. Og den utopiske fremtidshorisont er med til at forme såvel det billede af fortid, tradition og historie, der indgår som centralt element i den konservative politiske ideologi, som særlige opfattelser af det rette rum for denne utopisk forpligtede politik. I alle disse henseender rummer Sibberns tekst specifikke kendetegn, der selvsagt ikke uden videre kan hævdes at udtrykke en almen politisk-ideologisk kategori, men dog kan relateres til mere generelle grundbetingelser ved konservatismens situationelt betingede forsvar for det 'sande' bestående i situationer, hvor det forekommer den konservative truet.

Tilsvarende peger analysen i alle disse henseender på et behov for at forstå moderne konservative politisk-ideologiske positioner som varianter af moderne politik. Konservative politisk-ideologiske ytringer retter sig ofte kritisk mod de moderne politiske offentlighedens karakteristiske funktionsmåder, men er samti-

---

ve artikelserien i bogform. 'Opfordring til Hr. Professor Sibbern', *Raketten* nr. 355, 4. marts 1841.

⁶⁴ Senere drog Sibbern udtrykkeligt den konklusion, at den ypperste styreform måtte være den, hvori "Folket selv virkelig kommer til selv at være det hele sig selv regjerende Folk" – Sibbern: *Nogle Betragtninger*, s. 27. Denne idealtilstand, som for Sibbern tegnede sig uhyre fjernt, var efter alt at dømmes et direkte demokrati. Denne styreform forudsatte for ham også den særlige form for 'kommunistisk' ejendomsfællesskab, som han forsvarede i slutningen af 1840'erne og videre i sin utopi *Meddelelser* – en i sig selv bemærkelsesværdigt konsekvent videreudvikling af hans romantiske antikapitalisme. Jf. i den forbindelse også hans beskrivelse af "Selvregjeringsvæsenet" i den utopiske vision og hans måske ligefrem anarkistiske (men dog langt fra entydige) formuleringer om frigørelsen fra "hele Fortidens og hine Landes hele Stats- og Regjeringsvæsen" – Sibbern: *Meddelelser*, bd. 2, s. 412f.

dig selv betinget af disse funktionsmåder – på særlig vis og med særlige kendetegn, men grundlæggende på lige fod med de øvrige moderne politiske ideologier og deres utopiske indhold.

BERTEL NYGAARD

LEKTOR, PH.D.

INSTITUT FOR KULTUR OG SAMFUND

AARHUS UNIVERSITET

BERTEL.NYGAARD@HUM.AU.DK

ABSTRACT

The political ideology of conservatism may be defined by its defence of established social orders against utopian projects of social renewal. But conservative anti-utopianism may conceal utopian functions deriving from specifications and displacements within conservative designations of the established order. This is studied here through a series of articles written in 1840 by the Danish professor of philosophy F.C. Sibbern, defending the established absolutist rule of his country against the Liberal opposition with its demands for a fundamental change in the polity. In this case, an anti-utopian attack against Liberal visions were based on idealized and symbolically charged accounts of a so-called 'pure' monarchy essentially different from the concrete historical forms of the Danish absolutist rule it was supposed to defend. Thus, Sibbern's defence of the established order of his own historical present also contained alternative utopian demands, a longing for social conditions not yet established.